



प्रेरणास्थान  
श्री. सुरेशदादा जैन



Suresh Dada Scheme for  
Educational & Entrepreneurial Development  
सुरेशदादा शैक्षणिक व उद्योजक विकास योजना



मातोश्री प्रेमाबाई जैन  
उच्च शिक्षण शिष्यवृत्ती योजना

# ज्ञानयज्ञ

: आमचे ध्येय :

गुणवंत विद्यार्थ्यांमध्ये  
शैक्षणिक व उद्योजकिय कौशल्ये विकसित करुन  
त्यांना जागतिक स्तरावर सक्षम बनविणे.

वर्ष १२ - अंक - २९ - जानेवारी-डिसेंबर २०२३



अपयशच जीवनात संधी निर्माण करते

## भरारी घे जरा.. वर्ष नवे... संकल्प नवे....!



एसडी-सीड संस्था शैक्षणिक क्षेत्रात क्रांती घडविण्यासाठी गेल्या सोळा वर्षांपासून कार्यरत आहे. आदरणीय माजी मंत्री समाजरत्न सुरेशदादा जैन यांच्या प्रेरणेतून साकार झालेल्या या योजनेचे वटवृक्षात रुपांतर झाले असून हजारो विद्यार्थी त्यांच्या शैक्षणिक करिअरमध्ये यशस्वी झालेले आज आपण पाहत

आहोत. शिष्यवृत्ती वितरण सोहळ्यामध्ये प्रख्यात व्यक्तिमत्वांचे प्रेरणादायी मार्गदर्शन असो किंवा शैक्षणिक गुणवत्ता वाढीसाठी कार्यशाळा, उद्योजकीय कौशल्यांच्या वाढीसाठी उद्योजकता विकास शिबिर तसेच समर इंटरनॅशनल, करिअर मार्गदर्शन असे अनेकविध उपक्रमांच्या माध्यमातून नवीन समाज घडविण्याचे कार्य एसडी-सीड तर्फे निरंतर सुरु आहे हे अतिशय अभिनंदनीय आहे.

वेळ ही कुणासाठीही थांबत नाही तर वेळेच्या प्रवाहासोबत आपल्यालाही मार्गक्रमण करावे लागते. **“थांबला तो संपला”** हे तितकेच खरे; म्हणून वेळेसोबत सदैव चालण्यास तत्पर राहणे केव्हाही चांगले. एका कवीने छान लिहून ठेवले आहे.

**"तू आहेस कोण हे समजू दे जरा,**

**हृदयाने दिलेली हाक, तुझ्या मनापर्यंत पोहचू दे जरा,**

**आणि उंच आभाळी भरारी घे जरा..."**

विद्यार्थी मित्रांसाठी सांगायचे तर येणारे नवीन वर्ष काही नवीन करण्याचे स्वप्न घेऊन येणार आहे. ही स्वप्ने पाहत असतांना आधी आपण कोण आहोत हे समजून घेणं खूप महत्वाचे आहे. जीवनात चांगले वाईट प्रसंग हे येतात आणि जातात. आयुष्य हे नकळत एक एक टप्पा पार करत पुढे जात असते. पुढे काय होणार हे आपल्याला माहित नसते. पण आलेल्या प्रसंगाला सामोरे जाणे महत्वाचे असते. त्यामुळे येणारे आव्हाने झेलणे व पेलून दाखविणे यानेच जीवनाला अर्थ प्राप्त होईल.

यश अपयशाचे अनुभव हे जीवन समृद्ध करण्यासाठीच आहेत. ते आपण किती सकारात्मकतेने घेतो हे सर्वस्वी आपल्यावर अवलंबून असते. अनेक वेळा आपले यश अपयश हे आपल्या मानसिकतेवर अवलंबून असते, त्यामुळे नेहमी सकारात्मक रहा. नकारात्मक विचार आणि विशेषतः नकारात्मक लोक यांच्या पासून सदैव दूरच रहा. एक छान सुविचार आहे **“स्वतःशी प्रामाणिक राहा म्हणजे जग आपोआपच तुमच्याशी प्रामाणिक राहील.”**

प्रत्येकाला आयुष्यात आपल्या करिअरमध्ये सर्वोच्च स्थानी पोहचायचे असते. यासाठी काही लोक खूप मेहनत करतात पण त्यांना यश येत नाही, तर काही लोक त्यांच्यापेक्षा कमी कष्ट करून सर्वोच्च स्थानी पोहचतात. तुमच्या सवयीच तुम्हाला तुमच्या ध्येयापर्यंत पोहचवू शकतात किंवा दूरही नेऊ शकतात. चांगल्या सवयी तुम्हाला तुमच्या ध्येयापर्यंत पोहचविण्यास मदत करतील. अशा सवयींबद्दल जाणून घेऊया.

**एकाच वेळी अनेक गोष्टींवर लक्ष केंद्रित करणे टाळा**

जेव्हा तुम्ही एकाच वेळी अनेक गोष्टी पूर्ण करण्यासाठी काम करत असता, तेव्हा तुम्ही कोणत्याही एका कामावर लक्ष केंद्रित करू शकत नाही आणि तुमची बहुतेक कामे अर्धवट राहतात. म्हणून एकाच वेळी एकच गोष्टींवर लक्ष केंद्रित करा.

**चुकांची पुनरावृत्ती टाळा**

भूतकाळात झालेल्या चुकांमधून शिकत त्याच-त्याच चुका करणे टाळा. हे तुमच्या करिअरच्या दृष्टीने उत्तम असेल.

**मन विचलीत होऊ देऊ नका**

एखादे ध्येय ठरवून त्यासाठी काम करायला सुरुवात करता तेव्हा तुम्ही खूप सक्रिय असता. तुमचे सर्व लक्ष ते काम पूर्ण झाल्यानंतर तुम्हाला मिळणा-या परिणामांवर असते. पण कधी-कधी असं होतं की आपलं ध्येय थोडं मोठं असतं, ते पूर्ण व्हायला जास्त वेळ लागतो. म्हणून ध्येय पूर्ण झाल्यानंतर होणा-या फायद्यांमुळे तुमचे लक्ष केंद्रित करा त्यामुळे तुमचे मन विचलीत होणार नाही.

**ध्येय पूर्ण करण्याची डेडलाइन**

तुम्ही तुमचे ध्येय पूर्ण करण्यासाठी डेडलाइन सेट करत नाही ही तुमची सर्वात मोठी चूक ठरू शकते. जर तुम्हाला तुमची उद्दिष्टे पूर्ण करायची असतील तर त्यांच्यासाठी डेडलाइन ठरवणे महत्वाचे आहे. जेव्हा तुम्ही डेडलाइन सेट कराल, तेव्हाच तुम्ही प्रत्येक काम दिलेल्या वेळेत पूर्ण कराल.

प्रत्येकजण या पृथ्वीतलावर वेगळा आहे. त्यामुळे आपण कधीच स्वतःची तुलना दुस-यांसोबत करू नये. स्पर्धा ही आपली आपल्याशीच असते. सगळ्या गोष्टी या आपणास सहजा-सहजी मिळतील असे नाही. त्याकरिता तग धरून ठेवणे हे खूप महत्वाचे आहे. यासाठी सातत्य, चिकाटी या गोष्टी आल्यातच. हे जग जितके बघता येईल, अनुभव घेता येईल तेवढे अवश्य घ्या. कारण यामुळे जीवनात समृद्धी येईल. यशाची व्याख्या प्रत्येकाची वेगवेगळी असते. कोणाला आयपीएस, आयएएस, पीएसआय, एसटीआय, तलाठी, लिपिक.... प्रत्येकाच आपले स्वतंत्र ध्येय असते. त्यामुळे जर कोणी जर जिल्हाधिकारी झाला त्याला जेवढे समाधान असले तेवढेच तलाठी/लिपिक/पीएसआय होण्यात असणार आहे. यावरून आपण आपले यशाचे, समाधानाचे गणित मांडणे आवश्यक आहे. **“थंबे थंबे तळे साचे”** यावरून आपण शक्य होईल तेवढे आपल्या ध्येयाच्या जवळ गेले पाहिजे.

गत वर्षात काही स्वप्ने अपूर्ण राहिली असतील तर हे येणारे वर्ष त्यासाठीच आहे. हे पाहून संकल्प करा. जर तुम्ही आतापर्यंत काही बाबतीत अपयशी ठरला तर एका शायराचे हे बोल नेहमी लक्षात ठेवा...

**“ एक खांब टूटा तो क्या कुछ हुवा....?”**

**जिंदगी खांबोंकी सोंगात है.... नींद अपनी, खयाल अपने है !”**

**प्रा. एस. व्ही. सोमवंशी**

**सल्लागार समिती सदस्य, एसडी-सीड**

या अंकात....	पृष्ठ
१. संपादकिय	२
२. एसडी-सीड शिष्यवृत्ती वितरण सोहळा	३
३. शिष्यवृत्ती वितरण क्षणचित्रे	४
४. विद्यार्थ्यांसाठी एसडी-सीड	५
५. निर्णयक्षमता वाढवा	६
६. समस्या सोडविण्याची कला	७
७. लाभार्थ्यांचे मनोगत	८

### ज्ञानयज्ञ संपादक मंडळ

श्री. राजेश यावलकर - ज्ञानयज्ञ प्रमुख संपादक, श्री. एन. जे. गादिया, श्री. महेश गोरडे

श्री. निलकंठराव गायकवाड, प्रा. एस. व्ही. सोमवंशी, श्री. रवि टाले



## “सुपर ३०” पूर्व परिक्षा आता एसडी-सीडच्या माध्यमातून जळगावात..... शिष्यवृत्ती वितरण सोहळ्यात पद्मश्री आनंद कुमारजी यांची घोषणा

एसडी-सीड शिष्यवृत्ती वितरण सोहळा नुकताच २१ नोव्हेंबर रोजी संपन्न झाला. सुपर ३० चे संस्थापक पद्मश्री डॉ. आनंद कुमारजी, पटना आणि आ.श्री. शांतिलालजी मुथ्था, पुणे यांची प्रमुख अतिथी म्हणून उपस्थिती लाभली. प्रसिध्द निवेदिका सौ. मंगलाताई खाडीलकर यांनी आनंद कुमारजी यांची प्रकट मुलाखत घेतली. यावेळी त्यांनी पालक, शिक्षक, विद्यार्थी, शाळा आणि समाज अशा सर्व पैलूंना डोळयासमोर ठेवत मनमोकळेपणाने उत्तरे दिलीत.



### यशस्वी करिअर घडविण्यासाठी.....

- ✍ अपयशच मोठी संधी देते त्यामुळे कुठल्याही परिक्षेला वयाच्या बंधनात अडकवू नये.
- ✍ शिक्षणाला आणि आयुष्याला क्षणिक सुखात मापू नका, दूरदृष्टीतून भविष्यात उजेड पेरण्याचा प्रयत्न करा.
- ✍ माहितियुक्त ज्ञान स्व-विकासातून निर्माण होते आणि तेच ज्ञान संधी निर्माण करते म्हणून प्रयोगशिलतेला वाव द्यावा.
- ✍ विद्यार्थ्यांनी लिखाण कौशल्य सशक्त करण्यासाठीही प्रयत्न करावे.

जळगावच्या ग्रामिण भागात विद्यार्थ्यांमध्ये गुणवत्ता असून त्यांच्यासाठी एसडी-सीड आणि आदरणीय सुरेशदादा जैन यांच्या माध्यमातून सुरु असलेले निरंतर सेवेचे कार्य गौरवास्पद आहे. जळगावकरांसाठी काही तरी करावे म्हणून कुठलीही फी न घेता विद्यार्थ्यांसाठी सुपर ३० पूर्वपरिक्षा आता एसडी-सीडच्या माध्यमातून जळगावात घेऊ असे आश्वासन आनंद कुमारजी यांनी दिले.



### शिक्षकांनी सर्वसंपन्न होणे काळाची गरज....

- ✍ विद्यार्थ्यांच्या चेह-यावरची व मनातील उत्सुकता समजता आली पाहिजे.
- ✍ चांगला समाज घडविण्यासाठी प्रयत्न करून त्याचे मुल्यमापन करावे.
- ✍ चांगल्या शिक्षकाला प्रत्येक प्रश्नाचे उत्तर देता आले पाहिजे.
- ✍ विद्यार्थ्यांमध्ये आत्मविश्वास पेरता आला पाहिजे.

### पालकांनी बदल स्विकारला पाहिजे

- ✍ शिक्षणाला आणि आयुष्याला क्षणिक सुखात मापू नका, दूरदृष्टीतून भविष्यात उजेड पेरण्याचा प्रयत्न करा.
- ✍ मुलांना निर्णय घेऊ द्या, त्यांना प्रेरणा द्या.

## एसडी-सीड लाभार्थ्यांना समर इंटरनशिप संधी उपलब्ध

लाभार्थ्यांना प्रत्यक्ष नोकरीचा अनुभव मिळविण्यासाठी आणि रोजगाराच्या संधी वाढविण्यासाठी मागील पाच वर्षांपासून नामांकित संस्था/कंपनी यांच्याशी सहकार्य करार करून समर इंटरनशिपची संधी एसडी-सीड तर्फे उपलब्ध करून देण्यात आली आहे.



### समर इंटरनशिप का महत्वाची आहे...

- आपल्या क्षेत्रात प्रत्यक्ष काम करण्याचा अनुभव प्राप्त होतो.
- आपल्या क्षेत्राचे सखोल व प्रॅक्टिकल ज्ञान प्राप्त होते.
- भविष्यातील आपल्या करिअर बाबत स्पष्टता प्राप्त होण्यासाठी.
- नवनवीन स्किल्स शिकायला मिळतात.
- अनुभवाच्या सहाय्याने लवकरात लवकर चांगली नोकरी मिळते.





दिपप्रज्वलन



प्रमुख अतिथींचे स्वागत व सन्मान



विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्ती वाटप व उपस्थित व उपस्थित मान्यवर



प्रमुख अतिथी व इतर मान्यवरांसोबत शिष्यवृत्ती धारक विद्यार्थी

मोठी स्वप्ने पाहणारेच मोठी स्वप्ने सत्यात उतरवतात



आमचे प्रेरणास्थान आ. सुरेशदादा जैन यांच्या ८० व्या वाढदिवसा निमित्ताने  
वाचन व वक्तृत्व कौशल्य विकासासाठी स्पर्धांचे यशस्वी आयोजन

आपल्या जळगाव जिल्हयाचा शैक्षणिक स्तर वाढावा तसेच बहुतांश जिद्दी व गुणवंत विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट दर्जाचे शिक्षण घेऊन जागतिक पातळीवर आढानांशी स्पर्धा करण्यासाठी सक्षम व्हावे या एकमेव उद्देशाने आमचे प्रेरणास्थान आ. सुरेशदादा जैन यांनी जनसेवेचे व्रत २००८ सालापासून अवितरपणे जोपासले आहे. त्यामुळे हजारो विद्यार्थ्यांच्या पंखांना बळ मिळाले असून ते शैक्षणिक क्षेत्रात गरुडझेप घेत आहेत.



दादांनी वयाची ८० वर्षे पूर्ण केलीत त्या अनुषंगाने सप्टेंबर ते नोव्हेंबर २०२३ दरम्यान जळगाव शहरातील विविध शाळांमध्ये निबंधस्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा यांचे आयोजन करण्यात आले. एकूण सात शाळांमधील ६०३ मुलांनी या स्पर्धेमध्ये भाग घेतला. विद्यार्थ्यांमध्ये हल्ली कमी होत चाललेली वाचन संस्कृती पुन्हा रुजावी यासाठी प्रेरणादायी पुस्तकांचे संच बक्षीस स्वरूपात देण्यात आले.

त्यासोबतच मागील नऊ महिन्यात एसडी-सीडने विद्यार्थ्यांमधील सुप्त कौशल्यांचा विकास होण्यासाठी एकूण १७ कार्यक्रम राबविले. त्यात ११३९ विद्यार्थ्यांनी वेगवेगळ्या प्रशिक्षणाचा लाभ घेतला.



स्मार्ट गर्ल



स्वयंशिस्त विकास



आर्थिक साक्षरता



पब्लीक स्पिकिंग



हॅन्ड्स ऑन सायन्स



स्मृती विकास आणि एकाग्रता



ध्येय निश्चिती आणि संपादन करणे



वेळेचे नियोजन



परिक्षेला सामोरे जाताना..



# निर्णय क्षमता



चांगली आणि उत्तम अशी निर्णय क्षमता ही मानवी जीवन अधिक कार्यशील आणि गतिमान बनवते. आलेली संधी ओळखणे आणि ती संधी निवडायची की नाही या बाबतही निर्णय प्रक्रिया महत्वाची भूमिका पार पाडते. निर्णय क्षमता ही एक बोधात्मक, आकलानात्मक आणि मानसशास्त्रीय संकल्पना असून ती अनेक घटक आणि बाबी यांचा समन्वय, संयोजन आणि समुच्चय होऊन तयार होते. द्रनंदिन जीवनात येणारे प्रश्न आणि समस्या सोडविण्यासाठी आपल्याकडे असलेले ज्ञान, अनुभव, कौशल्ये आणि दृष्टीकोन याच्या आधारे आपण विविध प्रकारचे निर्णय घेत असतो. सहाजिकच निर्णय घेता येणे आणि त्याची अंमलबजावणी करणे हे मानवी विकासास हातभार लावून मानवी जीवन सुसह्य करत असते. निर्णय घेता न येणे अथवा वेळ निघून गेल्यावर निर्णय घेणे यामुळे अपयश, अडचिंणी आणि समस्या याचा सामना करावा लागतो. वैयक्तिक आयुष्यात निर्णय घेता आला नाही, तर त्याचा परिणाम आपल्या स्वतःच्या आयुष्यावर होतो. खालील विविध बाबी आणि गोष्टी या आत्मसाद करून आपली निर्णय प्रक्रिया आणि निर्णय क्षमता ही सुयोग्य, कार्यक्षम आणि जलद बनविण्यासाठी जाणीवपूर्वक प्रयत्न करावयाचे आहेत.

❖ **सामान्य ज्ञान :** आकलन आणि माहिती याचे आत्मसादीकरण मधून सामान्य ज्ञानाची निर्मिती होते. आपल्या अवती भोवती सामाजिक, राजकीय, आर्थिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, शैक्षणिक इत्यादी क्षेत्रात काय घडतय आणि जे घडते त्या मागील कार्यकारण भाव लक्षात घेणं म्हणजे सामान्य ज्ञान होय. ज्ञान हीच शक्ती असते आणि ती आपल्या सोबत असेल तर आत्मविश्वासात वाढ होऊन जदल आणि उचित निर्णय घेणे सोपे आणि सुटसुटीत होते.

❖ **अनुभव :** अनुभव हा आपला खरा गुरु आणि मार्गदर्शक असतो. अनुभवाची शिदोरी अथवा गाठोडे सोबत असेल तर आत्मविश्वास कमालीचा वाढतो. अनुभव प्राप्त होण्यासाठी त्याला संयमाची, अभ्यासाची, कष्टाची आणि चिकित्सक वृत्तीची जोड द्यावी लागते. अनुभव हा मल्टी डिसिप्लिन असून एकेरी अनुभवाच्या आधारे ज्ञान आणि कौशल्ये यात कोणतेही भर पडलेली नसते. सहाजिकच अनुभव सोबत आले कुतुहल आणि समजून घेण्याची आणि शिकून घेण्याची वृत्ती विकसित करावी लागते. अनुभव संपन्नता ही आत्मविश्वास देऊन निर्णय क्षमतेत वृद्धी घडवून आणते. आपला अनुभव कसा विस्तीर्ण आणि बहुआयामी होईल याकडे सदैव लक्ष द्यावे. त्यातूनच निर्णय क्षमता मध्ये वाढ होते.

❖ **कौशल्ये:** कौशल्ये ही दोन प्रकारची असतात. एक जीवनविषयक व्यवस्थापन कौशल्ये तर दुसरे कार्यालयीन-व्यावसायिक व्यवस्थापन कौशल्ये होय. मात्र दीर्घकालीन कौशल्ये ही परस्पर पूरक असतात. ज्ञान आणि अनुभव यांच्या प्रत्यक्ष व्यवहारातील उपयोजनातून ही कौशल्ये आत्मसात होतात. कौशल्ये आत्मसाद करणेसाठी कामकाजात तर विविधता आणावी लागतेच, सोबत व्यवस्थापन पध्दती आणि कामकाज कमालीचे सुधारावे लागते. मुत्सद्देगिरी, जबाबदारी आणि उत्तरदायित्व ही कौशल्ये तुमच्या ठायी रुजली की निर्णय घेण्यास तुम्ही अजून भक्कम होत असता.

❖ **दृष्टीकोन:** आपले दैनंदिन कामकाज करत असतांना ज्ञान आहे, अनुभव आहे आणि कौशल्ये आहेत मात्र दृष्टीकोण हा नकारात्मक आणि संकुचित असेल तर पालथ्या घड्यावर पाणी असे होते. त्यामुळे काम करत असतांना तुमचा दृष्टीकोण कसा आहे याला खूप महत्त्व प्राप्त होते. दृष्टीकोण हा मात्र तुमच्या लगतच्या आयुष्यातील संस्कार, मुल्य आणि नैतिकता यांच्याशी निगडित असतो. त्यामुळे निर्णय क्षमतेवर दृष्टीकोण कसा आहे हा महत्वाचा घटक प्रभाव टाकतो.

❖ **आंतर वैयक्तिक संबंध :** आपल्या कार्यालयात किंवा व्यवसायाच्या

ठिकाणी आपला एकुण चार लोकांशी संबंध येतो. आपले वरिष्ठ, आपले कनिष्ठ, आपले सहकारी आणि कामकाज निमित्त कार्यालयात येणारे लोक. हे चारही लोकं ज्ञान, अनुभव आणि कौशल्ये असलेलेली असतात. त्यामुळे मला सर्व समजते असा अविर्भाव न ठेवता या लोकांकडून सुध्दा काही गोष्टी आत्मसाद करून घेणे अनिवार्य ठरते. तसेच या चारही घटकांशी आपले अंतर वैयक्तिक संबंध दृढ असले की, आपल्या निर्णय प्रक्रियेवर सुध्दा याचा प्रभाव पडतो आणि आपण अधिक आत्मविश्वासू पध्दतीने निर्णय घेतो.

❖ **संवाद कौशल्ये :** तुमच्या संवादात प्रेमळपणा आणि हळुवारपणा असेल त्याच सोबत तुमचा अचूक आणि योग्य असा संवाद असेल तर लोक तुमच्यापुढे व्यक्त होतात. जेवढी माहिती मुक्त संवादामधून माहित होईल तेवढी निर्णय प्रक्रिया सुलभ आणि सहज होते. संवाद वाढला की निर्णय प्रक्रिया जलद गतीने होते. संवादातून माहिती आणि अनुभव याचे भांडार खुले होत असल्याने निर्णय प्रक्रियेत अचूकता पण गाठता येते.

❖ **प्रेरणा आणि प्रोत्साहन :** प्रेरणा आणि प्रोत्साहन हे जीवन विषयक वाटचालीत आणि कामकाजात महत्वाची भूमिका बजावत असते. प्रेरणा आणि प्रोत्साहन मागील काही दशकात कमालीचे घसरले आहे. त्यामुळे सामाजिक जीवनात कमालीचे नैराश्य आणि अस्थैर्य अनुभवास येत आहे. कोणतेही काम करणारा घटक हा स्वयं प्रेरित असावा लागतो. मात्र ही स्वयंप्रेरणा कोठे तरी लोप होत असल्याचे दृष्टीक्षेपात येते. स्वयंप्रेरणा ही अंतरमनातून निर्माण होते. स्वयं प्रेरणा निर्माण होणेसाठी मन आणि मेंदू यांना एका सरळ रेषेत आणून सकारात्मक विचार शैली अंगीकारावी लागते.

❖ **अनामिक भीती :** मी निर्णय घेतला तर तो चुकणार नाही ना तो चुकला तर मी अडचणीत येणार नाही ना अशा अनेक प्रकारच्या अनामिक भीती जीवनात पाहावयास मिळतात. त्यामुळे निर्णय घेण्यापेक्षा निर्णय न घेतलेले बरे अशी वृत्ती विकसित झालेली पाहावयास मिळते. तिला छेद देण्यासाठी आत्मविश्वास जागृत करावा लागतो. असा आत्मविश्वास हा फक्त ज्ञान, अनुभव, कौशल्ये यातून तयार होतो.

निर्णय क्षमता ही प्रक्रिया जेवढी अचूक, भक्कम आणि जलद तेवढी यशाची आणि विकासाची हमी मिळते आणि तुम्ही एक साधे, सोपे, सरळ, सुटसुटीत आणि सुखी आयुष्य जगण्यास सुरुवात करता.

जीवन अनमोल आहे ते अधिक सुंदर बनवूया

नेहमी तत्पर रहा, बेसावध आयुष्य जगू नका





## समस्या सोडविण्याची कला....

सध्याच्या स्पर्धात्मक युगात व्यावसायिक जगतात पुढाकार घेऊन काम करणे, आव्हाने स्विकारणे व ती यशस्वीपणे हाताळणे याला फार महत्त्व असते. अशा वेळी तुमच्यात समस्या निराकरण क्षमता किंवा प्रश्न सोडविण्याचे कसब आहे का? हे विशेष महत्वाचे. थोडक्यात म्हणजे समस्या किंवा प्रश्न चोख ओळखणे, त्याची परिभाषा जाणून घेणे व त्याचे आकलन करून योग्य मार्ग शोधणे हे तुम्हाला जमले पाहिजे. पण समस्या निराकरण कशा प्रकारे करावे याचे प्रशिक्षण आपल्याला कधीही दिले जात नाही. अशा वेळी सामोरे जावे लागल्यास आपली प्रतिक्रिया साधारण अशी असते;

- १) आपण घाबरतो किंवा बेचैन होतो व समस्या निघून जावे असे आपल्याला वाटत असते.
- २) आपण एखादा उपाय शोधतो व तोच योग्य उपाय असे ठाम मत करून टाकतो.
- ३) कोणालातरी दोष देतो.

सर्वप्रथम आपल्याला हे समजणे जरूरीचे असते की, समस्या म्हणजे नक्की काय? जेव्हा आपले ध्येय व आपण करत असलेली गोष्ट यामध्ये तफावत निर्माण होते व ही भरून काढता येत नाही अशा परिस्थितीला च्छमस्या म्हणता येईल. अनेक वेळी इतरांशी होणाऱ्या मतभेदांमुळे समस्या अधिक गुंतागुंतीची होऊन जाते. परंतु अशा वेळी दोन गोष्टी आपण लक्षात ठेवायला हव्यात. एक म्हणजे समस्या ही आयुष्यातील अविभाज्य भाग आहे व आपण त्या टाळू शकत नाही. दुसरे आणि अधिक महत्वाचे म्हणजे समस्या म्हणजे आपले कौशल्य व प्राविण्य दाखविण्याची अनमोल संधी.

### समस्या कशी सोडवावी?

**समस्या नीट समजून घ्या:** विशिष्ट परिस्थितीमुळे समस्या नक्की काय व कुठे आहे याचे नीट आकलन करून घ्या. सांघिक काम करत असाल तर लक्षात ठेवा, प्रत्येक व्यक्तीचा बघण्याचा दृष्टीकोन वेगवेगळा असू शकतो. समस्येकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन भिन्न असू शकतो.

सारासार विचार करा: कुणाचेही नुकसान होणार नाही हे समजून समस्या सोडवायला हवी. उत्तम मार्ग तोच जो सर्वांना सोयीस्कर वाटेल. म्हणून प्रत्येकाची बाजू ऐकून घेणे गरजेचे आहे.

**विचार मंथन:** Brain Storming किंवा विचार मंथन ही उत्तरापर्यंत पोहचण्याची उत्तम व प्रख्यात पद्धत आहे. यामध्ये गटातील प्रत्येकजण संबंधित विषयाशी निगडित आपापली मते मांडतो, कोणाच्याच प्रस्तावाची निंदा, मस्करी केली जात नाही. म्हणून सृजनशिलतेला पुष्कळ वाव मिळतो. या पद्धतीमध्ये थोड्याच वेळात अनेक विभिन्न कल्पना तयार होतात किंवा तो प्रश्न सोडविण्यासाठीचे पर्याय उपलब्ध होतात.

**एक पर्याय निवडा:** समोर आलेल्या सर्व पर्यायांना पडताळून पहा. प्रत्येकाचे फायदे व तोटे यांचा नीट विचार करा. तुम्हाला उत्तम वाटणाऱ्या पर्यायांचा उपयोग समस्येचे निराकरण करण्यासाठी करा. वेगवेगळ्या पर्यायांना एकत्रीत करून समस्येचे निराकरण करता येईल का हे पहा.

**निवडलेल्या पर्यायांची लेखी नोंद ठेवा:** विशेषतः जेव्हा परिस्थिती गुंतागुंतीची असेल, उत्तर शोधणे कठीण असेल तर पर्याय लिहून काढल्याने खूप गोष्टी स्पष्ट होतात. पर्याय अमलात कसा आणावा याचादेखील विचार करा. अडथडे आल्यास ते कसे हाताळाल हे ठरवून ठेवा. समस्या निरसनाची प्रक्रिया तशी वेळ खाणारीच आहे; परंतु समस्यांवर वेळीच योग्य लक्ष केंद्रित केले व वेळ दिला तर समस्या वाढत नाही.

**मोठा अडथळा कोणता? :** समस्या निरसनाच्या मार्गावर एक मोठा अडथळा म्हणजे आपण पूर्वीच बांधलेली धोरणे. अनेकदा आपण पूर्ण परिस्थिती न पाहताच समस्या काय आहे, कशी आहे याबद्दल मत बनवून टाकतो. यामुळे आपण अचूक निरसनाकडे पाहू शकत नाही. ही धोरणे पुढील प्रकारची असू शकतात.

- १) समस्या सोपी आहे.
- २) कठीण आहे.
- ३) मागे सोडवलेल्या समस्येसारखीच आहेज
- ४) अशक्य आहे.
- ५) काही समस्याच नाही.

**समस्या निरसनातील अडथळे कोणते?:** समस्येला लहान लहान समस्यांमध्ये विभागून घेतले पाहिजे. असे केल्यास त्या हाताळण्यायोग्य होऊ शकतात. आपल्या अनुभवांचा व ज्ञानाचा वापर समस्या निरसन करताना होऊ शकतो. आपल्या अनुभवातून आपल्याला खूप काही शिकता येते व हे अनुभव समस्या सोडवितांना वापरावेत. समस्या निरसनासाठी कधी कधी चिकाटीची गरज असते. आपण जर अधिरतेने वागलो तर समस्येचे निरसन होत नाही.

**समस्या सोडवितांना कल्पनाशक्ती वापरा:** काही समस्या अशा असतात की त्यावर ठोस पर्याय, उत्तर सापडू शकत नाही. समस्या शोधण्यासाठी काही नवे मार्ग शोधणे गरजेचे असते. परंतु अशा रीतीने प्रश्न सोडविण्यासाठी विचार कुठल्याही चौकटीत, पुर्वग्रहात अडकायला नकोत आणि दृष्टी सकारात्मक हवी. नवे काही तरी करण्यासाठी आवश्यक असणारे धाडस व आत्मविश्वास असेल तर कल्पनाशक्तीच्या जोरावर समस्या सोडविता येऊ शकते.



- ★ विद्यार्थी, पालक व शिक्षकांमध्ये शिक्षणाचे महत्व आणि परिणामाबद्दल प्रबोधन करणे.
- ★ सर्व पात्र विद्यार्थ्यांना त्यांचे शैक्षणिक व उद्योजकियेच्या दृष्टीने गाठण्यासाठी आर्थिक मदत करणे.
- ★ विद्यार्थी, पालक व शिक्षकांना सक्षम बनविण्यासाठी नवनवीन उपक्रम विकसित करून ते अंमलात आणणे.
- ★ सर्व उपक्रमांना स्वयंपूर्ण बनवणे, ज्यायोगे जास्तीत जास्त विद्यार्थ्यांना त्याचा लाभ मिळेल.

## लाभार्थ्यांचे एसडी-सीडबद्दलचे मत ....



**मनोहर रविंद्र पाटील - धरणगाव - बीएएमएस (प्रथमवर्ष)**

मी लहान असतांनाच माझ्या वडीलांचे निधन झाले. घरची आर्थिक परिस्थिती साधारण असून आई रोजंदारीने शेतात काम करते व त्यावरच आमच्या कुटुंबाचा उदरनिर्वाह चालतो. जेव्हा आपल्यावर संकटे येतात अशा समयी ती निवारण्यासाठी परमेश्वर कोणाच्या तरी माध्यमातून त्यांना दूर करण्यासाठी मार्ग दाखवितो. मला सांगतांना अतिशय आनंद होत आहे की, एसडी-सीड शिष्यवृत्तीच्या माध्यमातून आदरणीय सुरेशदादा जैन यांच्या रुपाने परमेश्वराने मला तो मार्ग दाखविला आहे. त्यातूनच मला शिक्षणासाठी आर्थिक मदत मिळत आहे. आदरणीय सुरेशदादा यांच्या विद्यार्थ्यांप्रती असलेल्या दूरदृष्टीतून मी नक्कीच एक चांगला डॉक्टर होईल असा आत्मविश्वास मिळाला आहे. मा.दादांच्यारुपाने मला वडीलांचे छत्र लाभले असून ईश्वर त्यांना दिर्घायुष्य देवो ही प्रार्थना करतो.



**अपेक्षा द्वारकाप्रसाद जैन - जळगाव - बी. ई. कॉम्प्युटर (प्रथम वर्ष)**

सर्वप्रथम मी एसडी-सीड मार्फत दिल्या जाणा-या शिष्यवृत्ती योजनेची मनापासून आभार मानते. मी लहान असतांनाच वडीलांचे छत्र हरविले. आई एका खाजगी दवाखान्यात काम करते. शिक्षणाची आवड असूनही पैसा कसा येईल हाच विचार मनात थैमान घालत होता. त्यात मी बीई च्या प्रथम वर्षाला शिकत आहे. शारिरीकदृष्ट्या अपंगत्व असून मला दोन्ही पायांवर चालणेही शक्य नाही. या शिष्यवृत्तीमुळे माझ्या उच्चशिक्षणाच्या स्वप्नांना एक आधार व बळ मिळाले आहे. चांगला अभ्यास करण्यासाठी प्रेरणा व दिशा मिळत आहे. एसडी-सीड रुपी गाडीचे चाक मला भविष्याच्या जडण-घडणीत साथ देत आहे. पायाने चालणारी माणसं अंतर कापतात तर डोक्याने चालणारी माणसं ध्येय गाठतात हे ध्येय गाठण्याचे बळ आदरणीय सुरेशदादा जैन यांच्या मदतीने मला मिळाले आहे



**विशाल दगडू निकम - भडगाव - एम.एस्सी (प्रथम वर्ष)**

मी मध्यम वर्गीय कुटुंबातील एका खेडे गावातील विद्यार्थी. वडील शेतमजूर आहेत. दहावी पास झाल्यानंतर अकरावी सायन्ससाठी गावातून शहरात शिकायला आलो. त्यासाठी आर्थिक अडचणी आल्यात पण एसडी-सीडच्या शिष्यवृत्तीरुपी मदतीने मी माझे शिक्षण पूर्ण करित आहे. माझे सारखे हजारो विद्यार्थी शिष्यवृत्तीचा लाभ घेऊन शिक्षण पूर्ण करित आहेत याचा खूप आनंद होतो. देणाऱ्याने देत जावे, घेणाऱ्याने घेत जावे, घेता-घेता एक दिवस देणाऱ्याचे हात घ्यावे या उक्तीचा प्रत्यक्ष अनुभवही आला. आदरणीय दादा आणि परिवार यांचा विद्यार्थ्यांप्रती असलेला जिव्हाळा, तळमळ बघून त्यांच्या समोर नतमस्तक व्हावेसे वाटते. ज्या विद्यार्थ्यांच्या जीवनात अज्ञानाचा अंधःकार दाटलाय तिथे ज्ञानाचा लख्ख प्रकाश पसरविण्यासाठी जी ज्ञानज्योत आदरणीय सुरेशदादा जैन यांनी पेटविली आहे त्याबद्दल मी आभार मानतो आणि एसडी-सीडच्या ऋणात राहू इच्छितो



**राधिका निशिकांत बाविस्कर - जळगाव - बीबीए (द्वितीय वर्ष)**

एसडी-सीड म्हणजे माझ्या सारख्या गुणवंत पण आर्थिक कमकुवत विद्यार्थ्यांची जीवनदायीनीच आहे. मी एक सामान्य कुटुंबातील असून वडिलांना अर्धांगवायुचा असाध्य आजार असून आई शिवणकाम करून सर्व कुटुंबाची जबाबदारी पेलत आहे. या परिस्थितीशी संघर्ष करत असतांनाच परिस्थितीवर मात करण्याचे बळ मिळाले ते एसडी-सीड शिष्यवृत्तीमुळेच. या शिष्यवृत्तीचा उपयोग मला माझे पुस्तके आणि शालेयपयोगी साहित्य खरेदी करण्यामध्ये होत आहे. तसेच एसडी-सीड कडून मला मॅटर लाभले असून त्यांचे नियमित मार्गदर्शन मिळत असते. परिस्थिती शिक्षणाच्या आड येत नाही त्यावर मात करता येते ही सकारात्मक प्रेरणा माझ्यात एसडी-सीडमुळेच निर्माण झाली.